
РОЗДІЛ ІХ. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 351.746.2:343.985.7:343.35

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.118>

ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Вовчок Р.Ю.,

аспірант наукової лабораторії

з проблем протидії злочинності

Навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

Вовчок Р.Ю. Використання негласного співробітництва у протидії корупційним злочинам: проблемні питання судової практики.

Вказується, під час розслідування корупційних злочинів зазвичай виникає потреба у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій з огляду на специфіку корупційних кримінальних правопорушень, значний рівень їх латентності, вчинення в умовах конспірації, а також статус суб'єктів цих деліктів, які в певних випадках обізнані із методами роботи правоохоронних органів.

У статті досліджено проблемні питання судової практики використання негласного співробітництва у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів.

Встановлено, працівники правоохоронних органів під час залучення до конфіденційного співробітництва у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів зіштовхуються з труднощами, пов'язаними з: 1) ризиками розкриття інформації про осіб, які здійснюють негласне співробітництво; 2) ризиками провокації вчинення корупційного злочину; 3) процесуальним оформленням згоди особи на залучення до негласного співробітництва при проведенні НСРД та рішення уповноваженого органу.

Зазначені проблемні питання по-різному вирішуються в оперативній, слідчій та судовій практиці і свідчать про те, що під час протидії корупційним злочинам досі залишаються виклики, які потребують зусиль як правозастосовних органів, так і науковців, спрямованих на їх розв'язання.

Надзвичайно важливо під час протидії корупційним злочинам з використанням інституту

негласного співробітництва не допустити провокації кримінального правопорушення з боку особи, залученої до конфіденційного співробітництва.

Незважаючи на те, що існують підстави для не визнання обов'язковості письмової згоди особи на залучення її до конфіденційного співробітництва та проведення НСРД у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів все ж наявність такої згоди може слугувати певним аргументом на користь відсутності провокації з боку особи, залученої до конфіденційного співробітництва та визнання доказів допустимими.

Ключові слова: негласне співробітництво, корупція, корупційний злочин, негласні слідчі (розшукові) дії, слідчий, кримінальне провадження, досудове розслідування, конфіденційне співробітництво.

Vovchok R.Yu. Using of secret cooperation in combating corruption crimes: problematic issues of court practice.

It is indicated that, during the investigation of corruption crimes, there is usually a need to conduct covert investigative (investigative) actions in view of the specifics of corruption criminal offenses, a significant level of their latency, committed in the context of a conspiracy, as well as the status of the subjects of these crimes, who in certain cases are aware with the methods of work of law enforcement agencies.

The article examines the problematic issues of judicial practice of using secret cooperation in criminal proceedings regarding corruption crimes.

It has been established that law enforcement officials, when engaging in confidential cooperation

in criminal proceedings regarding corruption crimes, face difficulties related to: 1) risks of disclosing information about persons who carry out tacit cooperation; 2) risks of provocation to commit a corruption crime; 3) procedural registration of a person's consent to be involved in tacit cooperation in conducting NSRD and the decision of the authorized body.

These problematic issues are solved in different ways in operational, investigative and judicial practice and indicate that there are still challenges in combating corruption crimes that require the efforts of both law enforcement agencies and scientists aimed at solving them.

It is extremely important to prevent the provocation of a criminal offense by a person involved in confidential cooperation when countering corruption crimes using the institution of tacit cooperation.

Despite the fact that there are grounds for not recognizing the obligation of a person's written consent to involve him in confidential cooperation and conducting NSRD in criminal proceedings regarding corruption crimes, the presence of such consent can still serve as a certain argument in favor of the absence of provocation on the part of the person involved in confidential cooperation and recognition of evidence as admissible.

Key words: secret cooperation, corruption, corruption crime, secret investigative (search) actions, investigator, criminal proceedings, pre-trial investigation, confidential cooperation.

Постановка проблеми. Під час розслідування корупційних злочинів зазвичай виникає потреба у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) з огляду на специфіку корупційних кримінальних правопорушень, значний рівень їх латентності, вчинення в умовах конспірації, а також статус суб'єктів цих деліктів, які в певних випадках обізнані із методами роботи правоохоронних органів.

Корупційні злочини та кримінальні проступки у частині випадків поєднуються з іншими деліктами, а корупційні зв'язки, як слушно зауважують вчені, є ознакою сучасних організованих злочинних об'єднань [1, с. 200; 2, с. 32; 3, с. 360].

Корупція була, є і, очевидно, буде (принаймні в найближчому майбутньому) однією з найбільш масштабних і глобальних проблем в Україні. Попри те, що протягом останніх років вжито низку системних заходів протидії корупції, вона залишається широко розповсюдженою в різних сферах суспільного життя українців [4, с. 45].

Тому отримати докази у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів лише шляхом проведення слідчих (розшукових) дій у певних випадках неможливо або надзвичайно

складно. Відтак у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів зазвичай проводиться комплекс НСРД, серед яких зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, контроль за вчиненням злочину, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, візуальне спостереження за особою, аудіо-, відео контроль особи в місцях її перебування тощо. В значній частині випадків має місце і використання конфіденційного співробітництва, яке не має статусу окремого виду НСРД, однак є важливим засобом їх проведення. Як слушно зауважено у вироку ВАКС від 22 грудня 2023 року залучення до конфіденційного співробітництва є однією з організаційних умов проведення слідчих або розшукових дій, а не самою такою дією (п. 335) [5]. НСРД у таких та будь-яких інших випадках слід застосовувати обґрунтовано та під належним контролем. За протилежних обставин зібрані докази можуть бути визнані недопустимими, а обвинувачені будуть виправдані.

Стан опрацювання проблематики. Актуальним питанням негласного (конфіденційного) співробітництва присвячували свої роботи такі вітчизняні правники як В.І. Василюк, О.С. Войтюк, В.В. Грицаченко, М.Л. Грібов, О.М. Ємець, О.І. Козаченко, В.М. Круглий, Є.Д. Лук'яничков, Г.В. Мазулін, О.В. Меживой, Д.Й. Никифорчук, К.М. Ольшевський, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, Е.В. Рижков, М.М. Руденко, Д.Б. Сергєєва, О.О. Сухачов, Р.В. Тарасенко, Р.Ф. Черниш, М.Є. Шуило, О.Н. Ярмиш та інші. Попри вагомий внесок зазначених та інших науковців у розроблення проблем негласного (конфіденційного) співробітництва, ціла низка важливих теоретичних і практичних питань застосування цього інституту, зокрема у контексті протидії корупційним злочинам, залишаються невирішеними.

Метою статті є аналіз проблемних питань практики використання негласного співробітництва у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Застосування негласного співробітництва під час протидії корупційним злочинам хоча і дає зазвичай ефективний результат, однак у певних випадках супроводжується певними труднощами, які зокрема призводять до визнання доказів недопустимими, а також винесення виправдувального вироку.

1. Розкриття інформації про осіб, які здійснюють негласне співробітництво.

Особи, які здійснюють негласне співробітництво з працівниками правоохоронних органів, у подальшому можуть виступати свідками у кримінальному провадженні щодо корупційного злочину. Водночас, як свідчить практика, не можна виключати ризики розголошення інформації про

них, що може поставити під загрозу подальше конфіденційне співробітництво з ними, оскільки підозрюваний чи обвинувачений, його співучасники чи інші особи можуть протидіяти розслідуванню, зокрема чинити незаконний вплив на осіб, які здійснюють негласне співробітництво.

Відповідно до ч. 1 ст. 252 КПК України відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.

З іншого боку застосування відповідних заходів забезпечення безпеки осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво, у певних випадках може негативно вплинути на досудове розслідування чи судовий розгляд кримінальних проваджень про корупційні злочини. *Наприклад, у вироку Києво-Святошинського районного суду Київської області від 12.02.24 зазначено, що свідків ОСОБА_16 та ОСОБА_17 допитати в судовому засіданні не виявилось можливим у зв'язку з незабезпеченням стороною обвинувачення такого допиту. Ці особи були залучені відповідно 03.05.2017 року та 11.05.2017 року до конфіденційного співробітництва і за повідомленням прокурора їх анкетні дані є вигаданими. Тому у суду не було можливості їх викликати в судове засідання. У подальшому обвинувачені визнані невинуватими у вчиненні кримінальних правопорушень та були виправдані у зв'язку з не доведенням складу кримінальних правопорушень [6].*

Варто погодитися і з С.І. Халимоном, на думку якого удосконаленню підлягають норми соціально-правового захисту осіб, які надають допомогу оперативним підрозділам на конфіденційній основі. Перш за все тому, що особа, яка повідомляє про корупцію, автоматично вступає в боротьбу з цим негативним явищем. І вона повинна бути впевнена у кінцевому результаті такої боротьби. Адже отримання громадянином певної інформації об'єктивно ставить його у скрутне становище: з одного боку, – це міжособистісні відносини, наприклад, сусід чи колега по службі виступають каналом і умовою надходження інформації, а з іншого – неформальні норми, які регулюють ці відносини, як правило, є перепорою у прийнятті рішення про передачу цієї інформації для використання з метою запобігання злочину [7, с. 404].

2. Провокація вчинення корупційного злочину.

Надзвичайно важливо під час протидії корупційним злочинам з використанням інституту негласного співробітництва не допустити провокації кримінального правопорушення з боку особи, залученої до конфіденційного співробіт-

ництва, адже як слушно зауважує А.А. Вознюк ініціатором значної частини корупційних дій є не представники влади, а члени суспільства, які самі звертаються з корупційними пропозиціями до представників державної влади, щоб зекономити час чи покращити якість отримання певної послуги, або й загалом отримати незаконну послугу [8, с. 8]. Провокація корупційного злочину як свідчить судова практика не лише призводить до виправдання особи, яку провокують, але й до загрози притягнення до кримінальної відповідальності провокаторів за вчинення злочину, передбаченого ст. 370 КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 370 КК України провокацією підкупу є дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду.

Згадана кримінально-правова заборона за спостереженнями О.О. Дудорова тривалий час залишається «мертвою» нормою. Це один з найбільш латентних злочинів, який на сьогодні не є рідкістю. Встановлення під час судового розгляду факту провокації злочину тягне настання не кримінальної, а кримінальної процесуальної відповідальності (у вигляді неможливості використовувати здобуті у зазначений спосіб речі і документи) та, як наслідок, закриття кримінального провадження або винесення виправдального вироку [9, с. 420; 10, с. 83].

Провокаційні дії фактично може вчиняти не лише працівник правоохоронного органу, але й як слушно зауважує О.О. Дудоров, той, хто залучений до контролю за вчиненням злочину на засадах конфіденційного співробітництва [11, с. 420]. *Наприклад, у вироку Києво-Святошинського районного суду Київської області від 12 лютого 2024 р. суд зробив висновок, що спроба вручити грошові кошти та імітаційні засоби обвинуваченому ОСОБА_13 негласним агентом ОСОБА_19 відбулась після того як їх в категоричній формі відмовився отримати інший обвинувачений ОСОБА_15, і це було зроблено заради створення враження, що дійсно, обвинувачені вчиняють готування до кримінального правопорушення. Це свідчить про провокативність дій осіб, залучених до негласного співробітництва [6].*

Заборона на провокацію злочину передбачена нормами КПК України. Так, відповідно до ч. 3 ст. 271 КПК України під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий

цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. Водночас у п. 1 ч. 7 цієї статті КПК України зазначено, що прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених ст. 251 цього Кодексу, зобов'язаний викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину.

У судовій практиці сформульовано низку рекомендації щодо встановлення факту провокації злочину. Так, у вироку ВАКС від 22 лютого 2024 р. слушно акцентовано увагу на тому, що поведінка ОСОБА_16, який надав згоду на конфіденційне співробітництво та був допитаний у якості свідка, щодо обвинуваченої ОСОБА_7 не мала ознак провокаційної, активної або ініціативної поведінки [12].

У вироку ВАКС від 13 березня 2024 р. оцінюючи правомірність проведення НСРД в частині використання конфіденційного співробітництва і недопущення провокації ВАКС слушно наголосив на необхідності оцінки пасивності правоохоронних органів та «державного агента» [13].

Відповідно до Постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 19 січня 2023 року у справі № 686/6190/19 для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів судова практика виробила змістовний та процесуальний критерії. Під змістовним критерієм розуміється наявність/відсутність суттєвих змістовних ознак, притаманних провокації правоохоронних органів, а під процесуальним – наявність у суду можливості перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засідання з дотриманням принципів змагальності та рівності сторін.

Для встановлення факту провокації злочину визначальним є з'ясування питань: чи були дії правоохоронних органів активними, чи мало місце з їх боку спонукання особи до вчинення злочину, наприклад ініціатива в контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування; чи було би скоєно злочин без втручання правоохоронних органів; чи були у правоохоронних органів об'єктивні дані про те, що особу було втягнуто у злочинну діяльність і ймовірність вчинення нею злочину була суттєвою.

Вказані вимоги узгоджуються з практикою Європейського суду з прав людини – рішеннями у справах «Тейшейра де Каштру проти Португалії» від 09 червня 1998 року, «Раманаускас проти Литви» від 05 лютого 2008 року, «Матановіч проти Хорватії» від 04 квітня 2017 року.

Зокрема, у рішенні від 09 червня 1998 року в справі «Тейшейра де Каштру проти Португалії» Європейський суд з прав людини вказав на те, що підбурювання з боку правоохоронних органів має місце тоді, коли працівники таких органів або особи, які діють за їх вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений [14].

Згода особи на залучення до негласного співробітництва при проведенні НСРД та рішення уповноваженого органу.

Для участі у проведенні НСРД у кримінальному провадженні щодо корупційного злочину особи, залученої до негласного співробітництва, необхідна її згода, оскільки таке залучення здійснюється виключно на добровільній основі.

У законодавстві не висувається вимог щодо обов'язкового оформлення такої згоди у певній формі. Тому у практичній діяльності правоохоронних органів це питання вирішується по-різному. Водночас відсутність документального підтвердження такої згоди може використовуватися стороною захисту в обґрунтуванні своїй позиції щодо визнання доказів не допустимими. Аналогічна ситуація і з процесуальним оформленням залучення до конфіденційного співробітництва.

Зазвичай особа щодо якої вчиняється чи планується вчинити корупційний злочин звертається до правоохоронців із заявою про вчинення кримінального правопорушення. У подальшому у неї відбирається письмова згода на залучення її до конфіденційного співробітництва та участі в НСРД. Їй роз'яснюються її права. Також особу, залучену до конфіденційного співробітництва, попереджають про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування та роз'яснюють її права.

На практиці це відбувається таким чином, наприклад, 9 грудня 2022 р. ОСОБА_16 надав детективу НАБУ письмову згоду на залучення його до конфіденційного співробітництва, зокрема для проведення НСРД та проведення їх відносно нього у кримінальному провадженні з метою викриття злочинних намірів інших осіб. Постановою старшого детектива від 12 грудня 2022 р. ОСОБА_16 був залучений до конфіденційного співробітництва у вказаному кримінальному провадженні на час проведення досудового розслідування та в разі необхідності до проведення НСРД [15].

У певних випадках звертається увага на необхідність конкретизації НСРД, на участь в якому дає згоду особа, залучена до конфіденційного співробітництва. Так, наприклад, у вироку ВАКС від 12 грудня 2023 року сторона захисту ствер-

джувала, що особа, яка залучається до конфіденційного співробітництва, має надати згоду на проведення конкретного виду НСРД, що у першу чергу, зумовлено дотриманням прав цієї особи на приватне життя, безпеку та необхідністю забезпечення правової визначеності. Проте у письмовій згоді ОСОБА_11 від 12.08.2021 не конкретизовано, на який вид НСРД він надає згоду. Означене викликає сумніви у наявності реальної згоди ОСОБА_11 на залучення його до проведення НСРД [16].

За відсутності згоди особи на залучення до негласного співробітництва при проведенні НСРД та рішення уповноваженого органу докази можуть бути визнані недопустимими.

Так, у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 368, ч. 2 ст. 345, ч. 1 ст. 309 КК України, адвокат ОСОБА_11 вказав на суттєві, на його думку, порушення процесуальних норм, що мають наслідком визнання недопустимими зібраних стороною обвинувачення доказів, зокрема: залучення ОСОБА_19 до НСРД повинно проводитись за рішенням повноваженого органу (постановою), відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України, але в матеріалах відсутнє таке рішення; в матеріалах кримінального провадження має бути заява від ОСОБА_19 на згоду до негласного співробітництва при проведенні НСРД, однак також ні в якому документі не міститься інформації щодо такої згоди, тому такі докази є недопустимими.

Як наслідок ОСОБА_13 у пред'явлених йому обвинуваченнях у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 368, ч. 2 ст. 345, ч. 1 ст. 309 КК України, визнано невинуватим на підставі п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК України у зв'язку із недоведеністю, що в діяннях обвинуваченого є склад кримінальних правопорушень, і виправдано [17].

Дійсно відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України залучення до проведення НСРД інших осіб здійснюється за рішенням слідчого. Однак у цій нормі не конкретизовано вид рішення слідчого та його форму. Те саме передбачено і в ч. 1 ст. 275 КПК України. Водночас аналіз норм ст. 275 КПК України дає змогу стверджувати, що «іншими особами» законодавець вважає передусім негласних співробітників [18, с. 69-70].

Натомість положення ч. 3 ст. 110 КПК України дають підстави стверджувати, що рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених цим Кодексом, а також коли слідчий, дізнавач, прокурор визнає це за необхідне.

З огляду на зазначене можна зробити висновок, що винесення постанови, у випадку залучення особи до конфіденційного співробітництва, необов'язкове.

Однак з такою позицією не завжди погоджуються судді. Наприклад, у вироку Луцького міськрайонного суду Волинської області від 6 червня 2024 р. зазначено, що ч. 3 ст. 110 КПК України передбачається, що рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови.

Однак, матеріали кримінального провадження не містять постанови слідчого чи прокурора про залучення ОСОБА_10 до участі в негласних слідчих (розшукових) діях та конфіденційного співробітництва, а є лише письмова згода ОСОБА_10 на залучення до конфіденційного співробітництва та проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій від 14 січня 2021 року.

З урахуванням вищевикладеного, протокол огляду та вручення грошових коштів від 18 січня 2021 року, акт прийому - передачі грошових коштів від 15 лютого 2021 року, протокол огляду та вручення грошових коштів від 10 березня 2021 року, за участю ОСОБА_10, складені з порушенням вимог ст. ст. 110, 22, 275 КПК України та є не допустимими доказами у даному кримінальному провадженні [19].

Водночас у судовій практиці є й протилежні рішення з цього приводу.

У вироку ВАКС від 08 квітня 2024 р. аналізуючи доводи сторони захисту про незаконність залучення ОСОБА_16 до проведення НСРД колегія суддів виходить з таких міркувань.

Частина 1 ст. 275 КПК України передбачає право слідчого залучати до проведення НСРД інших осіб. Частина 6 ст. 246 КПК України передбачає аналогічне право, конкретизуючи, що таке залучення здійснюється за рішенням слідчого.

Втім, рішення слідчого, тобто його волевиявлення та форма реалізації наданих йому дискреційних повноважень може бути процесуально як формалізована окремою постановою, так і виявлятися у безпосередньому виконанні тієї чи іншої дії.

Норма, яка безпосередньо визначає форму процесуального рішення слідчого, також передбачає ухвалення постанови лише у випадках, передбачених КПК України, та у випадках, коли слідчий визнає це за необхідне (ч. 3 ст. 110 КПК України). Наприклад, рішення про проведення слідчих дій в окремих випадках має бути формалізоване постановою слідчого (ст. 250-251 КПК України), в інших випадках ухвалення окремої постанови кримінальним процесуальним законом не вимагається (ст. 224 КПК України тощо).

Аналогічним чином інститут оскарження рішень слідчого визначає окремі порядки оскарження (початок перебігу строку оскарження) рішень слідчого, які оформлюються постановою, та інших (ч. 1 ст. 304 КПК України).

Отже, системний аналіз наведених норм кримінального процесуального закону дає достатні

підстави для висновку про можливість ухвалення слідчим того чи іншого рішення без ухвалення окремої постанови, а обов'язок її складати слідчий має лише тоді, коли це прямо передбачено КПК України.

Ані ч. 1 ст. 275, ані ч. 6 ст. 246 КПК України не покладають на слідчого обов'язок оформлювати рішення про залучення особи до проведення НСРД письмовою постановою.

Як зазначив Верховний Суд у постанові від 23 травня 2023 року у справі № 758/5719/16-к, кримінальний процесуальний закон не передбачає форму, у якій має відбуватися залучення осіб до конфіденційного співробітництва чи участі у НСРД, та не містить вимоги щодо оформлення у формі постанови рішення про залучення особи до участі в НСРД, тому її відсутність у матеріалах провадження не є підставою для визнання результатів НСРД недопустимим доказом.

Аналогічну позицію висловив Верховний Суд у постанові від 14 грудня 2022 року у справі № 754/10882/17.

Як підтвердив в ході допиту ОСОБА_16, його участь у НСРД була добровільною та не супроводжувалася примусом чи тиском.

Отже, враховуючи, що дії слідчого щодо залучення ОСОБА_16 до участі у НСРД відповідали вимогам кримінального процесуального закону та не спричинили порушення прав і свобод осіб, відсутні підстави для визнання доказів, отриманих за результатами НСРД, недопустимими [20].

Дніпровський апеляційний суд у вироку від 10 липня 2024 р. визнав необґрунтованими висновки суду про істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, яке полягає у відсутності відомостей про залучення свідка ОСОБА_11, якому вручалися кошти для проведення контролю за вчиненням злочину, до конфіденційного співробітництва, оскільки відповідно до правого висновку Верховного Суду, що міститься у постанові від 25 вересня 2023 року у справі № 208/2160/18, відсутність у матеріалах справи окремої постанови про залучення особи до конфіденційного співробітництва чи залучення до участі в НСРД як конфідента не свідчить про порушення вимог КПК України [21].

У вироку ВАКС від 29 липня 2024 р. зазначено, що Верховним Судом у постанові від 14.12.2022 у справі № 754/10882/17 зроблено висновок про відсутність необхідності прийняття окремого процесуального рішення про залучення особи до проведення НСРД, яке є лише способом здійснення відповідних дій та похідним від ухвали суду чи постанови про проведення НСРД.

Окрім цього, самі по собі постанови про залучення особи до проведення НСРД чи протоколи роз'яснення прав особі прямо не передбачені КПК України та не створюють підстав для про-

ведення відповідних негласних заходів, а відтак не можуть розглядатися як докази допустимості інших доказів у кримінальному провадженні, що свідчить про необґрунтованість доводів сторони захисту [22].

В іншому судовому рішенні – Старокостянтинівський районний суд Хмельницької області посилається на Верховний Суд, який зазначає, що залучення до конфіденційного співробітництва не є різновидом НСРД, а лише складовим елементом її проведення, що вбачається із положень ч. 2 ст. 246 КПК України, де перераховуються види НСРД, серед яких залучення до конфіденційного співробітництва відсутнє. Залучення до конфіденційного співробітництва є лише засобом проведення різних видів НСРД. Тому, навіть якщо б таке рішення було відсутнім у матеріалах кримінального провадження, це не свідчило б про наявність порушень КПК України або порушення прав будь-кого з учасників кримінального провадження [23].

Таким чином, незважаючи на те, що існують підстави для не визнання обов'язковості письмової згоди особи на залучення її до конфіденційного співробітництва та проведення НСРД у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів все ж наявність такої згоди може слугувати певним аргументом на користь відсутності провокації з боку особи, залученої до конфіденційного співробітництва.

Під час відібрання такої згоди працівник правоохоронного органу, який залучає особу до конфіденційного співробітництва, повинен роз'яснити їй, що під час негласних слідчих (розшукових) дій заборонено провокувати осіб на вчинення злочину, а також пояснити в чому полягає сутність провокативних дій та наслідки цього.

Вказана особа також попереджається як свідок про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. Їй роз'яснюються права особи, залученої до конфіденційного співробітництва.

З урахуванням вищезазначеного складається постанова про залучення особи до конфіденційного співробітництва та проведення НСРД.

Таким чином залучення до конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів супроводжується значними труднощами. З огляду на зазначене існує потреба в удосконаленні нормативно-правового регулювання проведення цього заходу.

Не випадково науковці пропонують на законодавчому рівні закріпити сутність, форми та види сприяння громадян оперативним підрозділам як під час оперативно-розшукової діяльності, так й під час негласної роботи на стадії досудового розслідування; передбачити норми

про конфіденційне співробітництво з громадянами, де відобразити сутність, принципи конфіденційного співробітництва та загальні положення такого співробітництва; визначити в оперативно-розшуковому законодавстві категорії «штатний негласний працівник», «позаштатний негласний працівник», «викривач» [24, с. 189].

Варто погодитися й з тим, що необхідно продовжувати роботу із посилення підзвітності та прозорості правоохоронних органів, забезпечення суворого дотримання процесуальних норм, захисту конфіденційності матеріалів досудового розслідування, реформування системи кримінального судочинства та встановлення чітких правил для публічних заяв представників правоохоронних органів [25].

Висновки. Залучення до конфіденційного співробітництва та використання його результатів у протидії корупційним злочинам є не самостійним видом НСРД, а важливою умовою чи засобом їх проведення.

Працівники правоохоронних органів під час залучення до конфіденційного співробітництва у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів зіштовхуються з труднощами, пов'язаними з: 1) ризиками розкриття інформації про осіб, які здійснюють негласне співробітництво; 2) ризиками провокації вчинення корупційного злочину; 3) процесуальним оформленням згоди особи на залучення до негласного співробітництва при проведенні НСРД та рішення уповноваженого органу.

Зазначені проблемні питання по-різному вирішуються в оперативній, слідчій та судовій практиці і свідчать про те, що під час протидії корупційним злочинам досі залишаються виклики, які потребують зусиль як правозастосовних органів, так і науковців, спрямованих на їх розв'язання.

Надзвичайно важливо під час протидії корупційним злочинам з використанням інституту негласного співробітництва не допустити провокації кримінального правопорушення з боку особи, залученої до конфіденційного співробітництва.

У судовій практиці з метою перевірки факту провокації злочину рекомендується встановити чи поведінка особи, яку залучено до конфіденційного співробітництва мала ознаки провокаційної, активної або ініціативної поведінки, а також оцінити пасивність правоохоронних органів та «державного агента».

У судовій практиці використовується два критерії для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів: 1) змістовний (наявність/відсутність суттєвих змістовних ознак, притаманних провокації правоохоронних органів) та процесуальний (наявність у суду можливості перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засі-

дання з дотриманням принципів змагальності та рівності сторін).

Незважаючи на те, що існують підстави для не визнання обов'язковості письмової згоди особи на залучення її до конфіденційного співробітництва та проведення НСРД у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів все ж наявність такої згоди може слугувати певним аргументом на користь відсутності провокації з боку особи, залученої до конфіденційного співробітництва та визнання доказів допустимими.

Під час відібрання такої згоди працівник правоохоронного органу, який залучає особу до конфіденційного співробітництва, повинен роз'яснити їй, що під час НСРД заборонено проковувати осіб на вчинення злочину, а також пояснити в чому полягає сутність провокативних дій та наслідки цього. Вказана особа також попереджається як свідок про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. Їй роз'яснюються права особи, залученої до конфіденційного співробітництва. З урахуванням вищезазначеного складається постановою про залучення особи до конфіденційного співробітництва та проведення НСРД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вознюк А.А., Будік І.М. Реалізація кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 74. Ч. 2. Серія Право. С. 199–207. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.68>.
2. Вознюк А.А., Будік І.М. Кримінологічна характеристика злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2 (106). С. 23–37. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.23-37>.
3. Околіт О.В. Кримінально-правові ознаки злочинної організації: проблеми теорії та практики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №. 4. С. 358–366. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.60.360>.
4. Вознюк А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 44–47.

5. Вирок Вищого Антикорупційного суду від 22 груд. 2023 р. Справа № 758/3123/167к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115848553> (дата звернення: 10.08.2024).
6. Вирок Києво-Святошинський районний суду Київської області від 12 лют. 2024 р. Справа № 372/3611/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116947637> (дата звернення: 10.08.2024).
7. Халимон С.І. Проблеми впровадження інституту викривачів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.)/ редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 402–405.
8. Вознюк А.А. Психологічні теорії пояснення корупції. *Юридична психологія*. № 25 (2). 2019. С. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.33270/03192502.7>.
9. Дудоров О.О. Про перспективи законодавчого унормування провокаційної поведінки та її правових наслідків. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 2(14). С. 14–56.
10. Дудоров О.О. Кримінально-правові аспекти провокації підкупу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 1. С. 76–82. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2016/23.pdf.
11. Дудоров О.О. Провокація злочину і перспективи кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 418–423. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/95>. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2022/95.pdf (дата звернення: 10.08.2024).
12. Вирок Києво-Святошинський районний суду Київської області від 12 лют. 2024 р. Справа № 372/3611/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116947637> (дата звернення: 11.08.2024).
13. Вирок Вищого Антикорупційного суду від 22 груд. 2024 р. Справа № 761/2940/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117181592> (дата звернення: 11.08.2024).
14. Вирок Вищого Антикорупційного суду від 13 берез. 2024 р. Справа № 344/2364/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117612224> (дата звернення: 10.08.2024).
15. Постанова Верховного суду від. 19 січ. 2023 р. Справа № 686/6190/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108554070> (дата звернення: 10.08.2024).
16. Вирок Вищого Антикорупційного суду від 17 квіт. 2024 р. Справа № 991/2338/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118426375> (дата звернення: 15.08.2024).
17. Вирок Вищого Антикорупційного суду від 12 груд. 2023 р. Справа № 991/904/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115569077> (дата звернення: 15.08.2024).
18. Вирок Суворівського районного суду м. Одеси від 07 травн. 2024 р. Справа № 523/18053/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118955451> (дата звернення: 10.08.2024).
19. Основи візуального спостереження: практич. посіб. / С.С. Чернявський, М.Л. Грибов, А.А. Вознюк, А.А. Небитов, В.В. Гвоздюк. Київ, Норма права, 2024. 112 с.
20. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 06 червн. 2024 р. Справа № 161/9117/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119541884> (дата звернення: 11.08.2024).
21. Вирок Вищого Антикорупційного суду від 08 квіт. 2024 р. Справа № 991/7255/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118195151>.
22. Вирок Дніпровського апеляційного суду від 10 лип. 2024 р. Справа № 173/1115/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120254803> (дата звернення: 11.08.2024).
23. Вирок Вищого Антикорупційного суду від 29 лип 2024 р. Справа № 626/1948/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120659315> (дата звернення: 12.08.2024).
24. Вирок Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 13 листоп. 2023 р. Справа № 683/2938/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114842216> (дата звернення: 12.08.2024).
25. Вакуленко А.Є. Законодавче регулювання сприяння громадян оперативним під-

- розділам національної поліції України під час протидії кримінальним правопорушенням. *Право і суспільство*. 2023. № 2, Т. 2. С. 187–194. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/28.pdf.
26. Мироненко В. Типові процесуальні порушення законодавства під час розслідування корупційних злочинів. *Liga zakon*. 8 берез. 2024 р. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/226616_tipov-protsesualn-porushennya-zakonodavstva-pd-chas-rozsliduvannya-koruptsynikh-zlochinv (дата звернення: 15.08.2024).